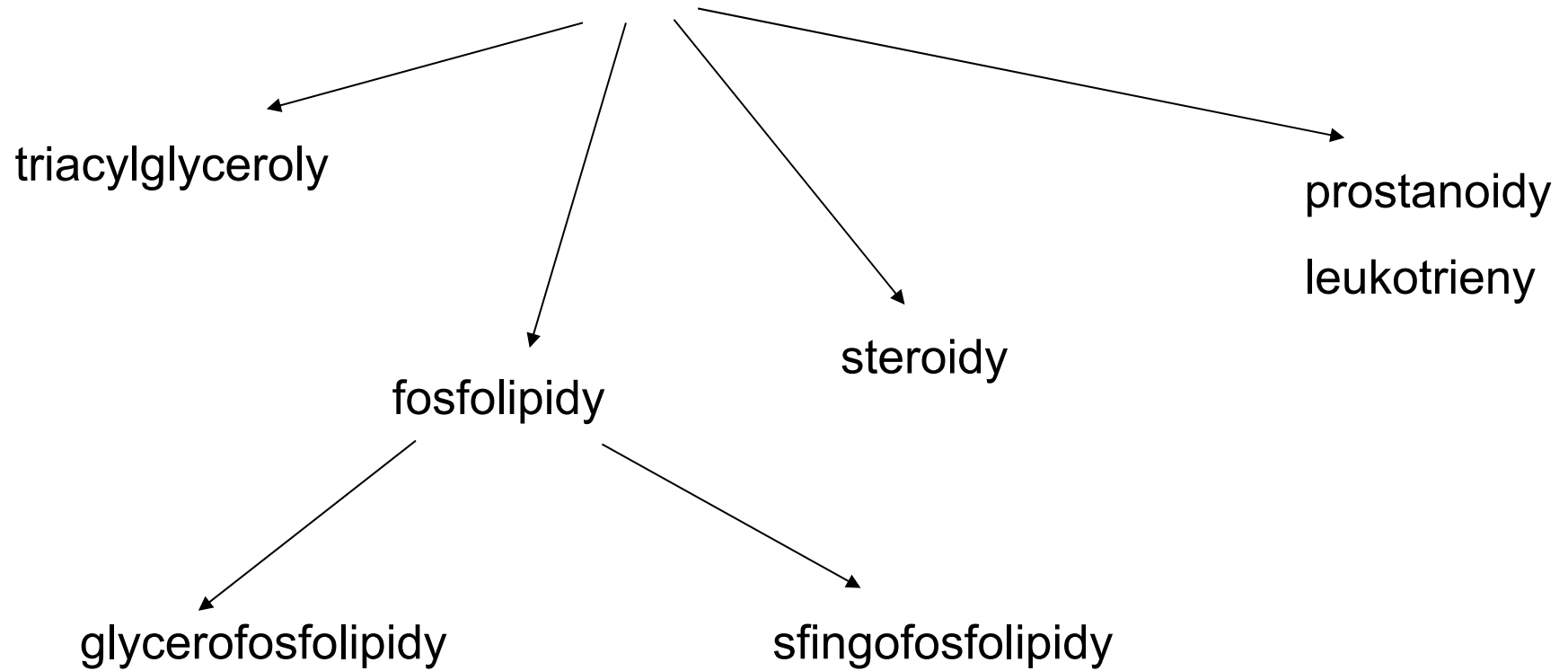

Metabolismus lipidů

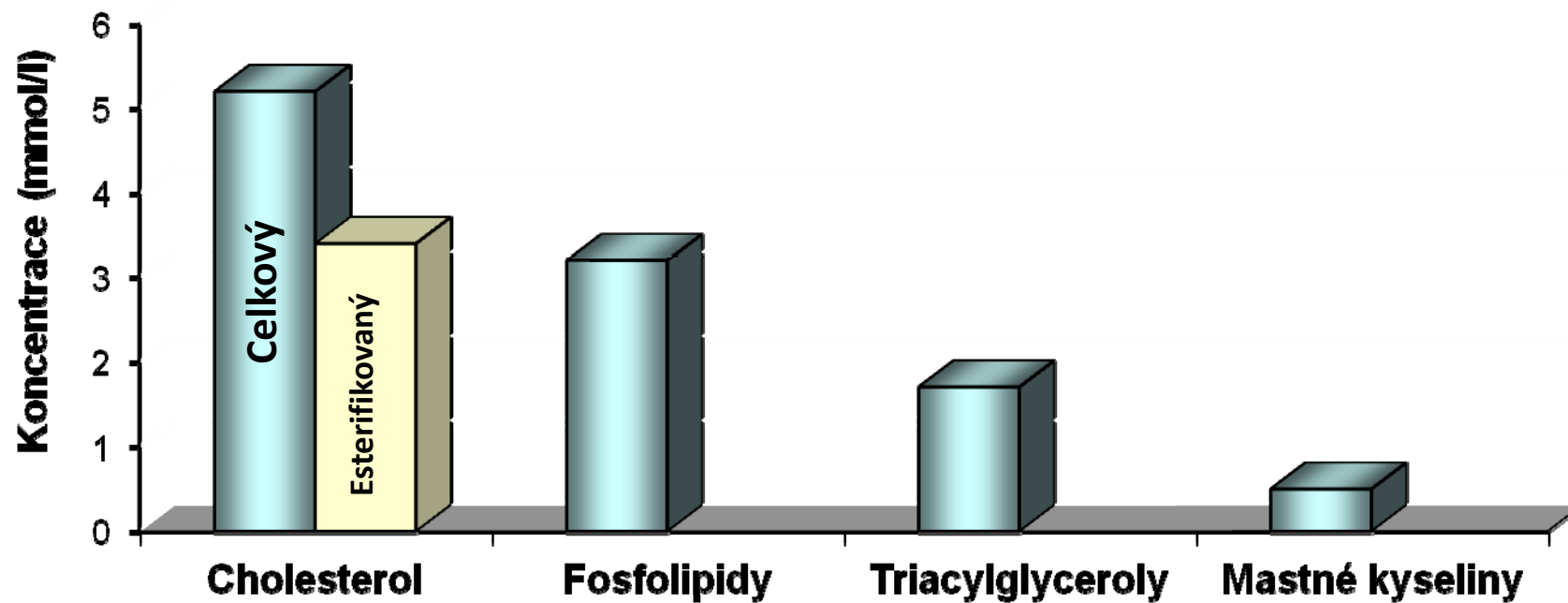
Mastné kyseliny, cholesterol,
lipoproteiny

Josef Tomandl, 2013

Typy lipidů

Lipidy v krevní plazmě

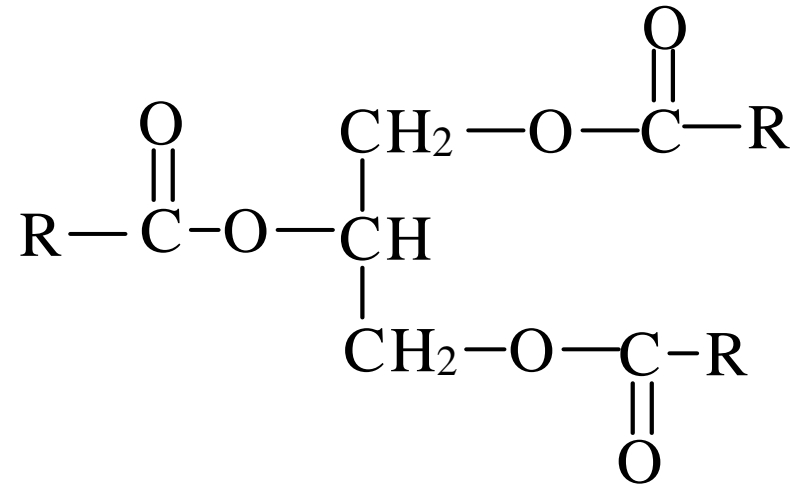

TG jako zásoba energie

- nejefektivnější forma ukládání energie
- TG jsou ukládány bez vazby vody,
zatímco gram glykogenu váže 2 gramy vody

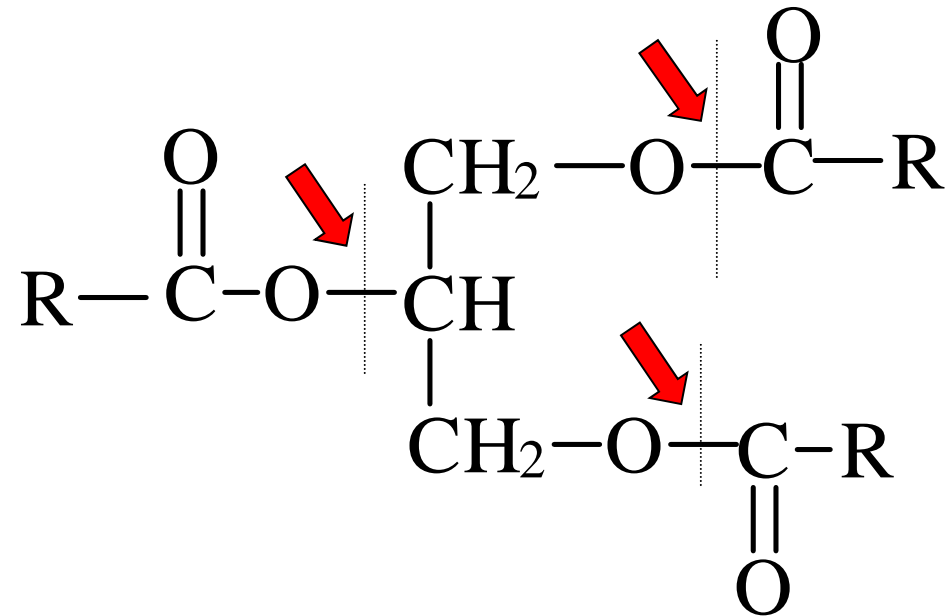
Sloučenina	Spalné teplo (kJ/g)
Glykogen	17
TG	38

Metabolismus triacylglycerolů

1. Hydrolytické odštěpování mastných kyselin
2. Metabolismus mastných kyselin a glycerolu

Lipasy katalyzují hydrolýzu triacylglycerolů

Štěpí esterovou vazbu mezi glycerolem a MK

Lipasy

Extracelulární

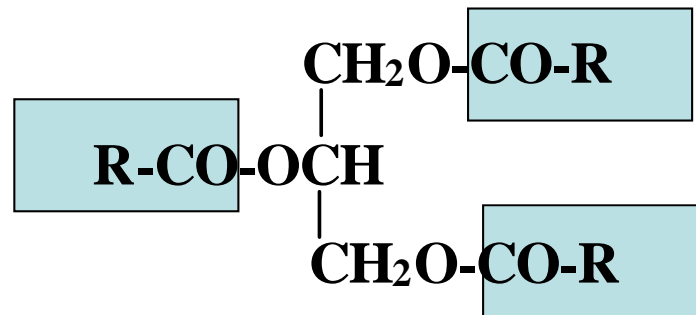
- pankreatická
(slinivka → tenké střevo)
- lipoproteinová
(stěna cévního endotelu)
- jaterní
(na povrchu sinusoidů)

Intracelulární

- hormon senzitivní (adipocytární)
(tukové buňky)
- kyselá
(lyzosomy)

Lipoproteinová lipasa

- působí na chylomikrony a VLDL v krvi

Hormon senzitivní lipasa

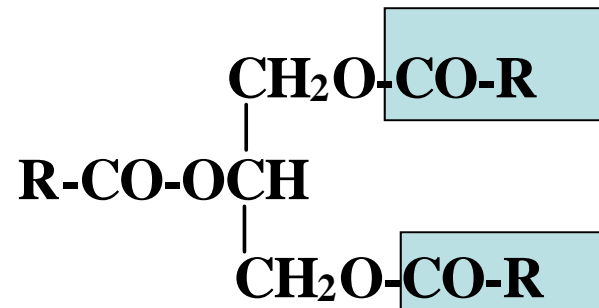
- působí v tukových buňkách
- závisí na působení hormonů
  - glukagon - klidové hladovění
  - adrenalin - stres
- uvolňuje mastné kyseliny do krve

Pankreatická lipasa

(+ kolipasa)

- působí v tenkém střevě, štěpí tuky přijaté potravou

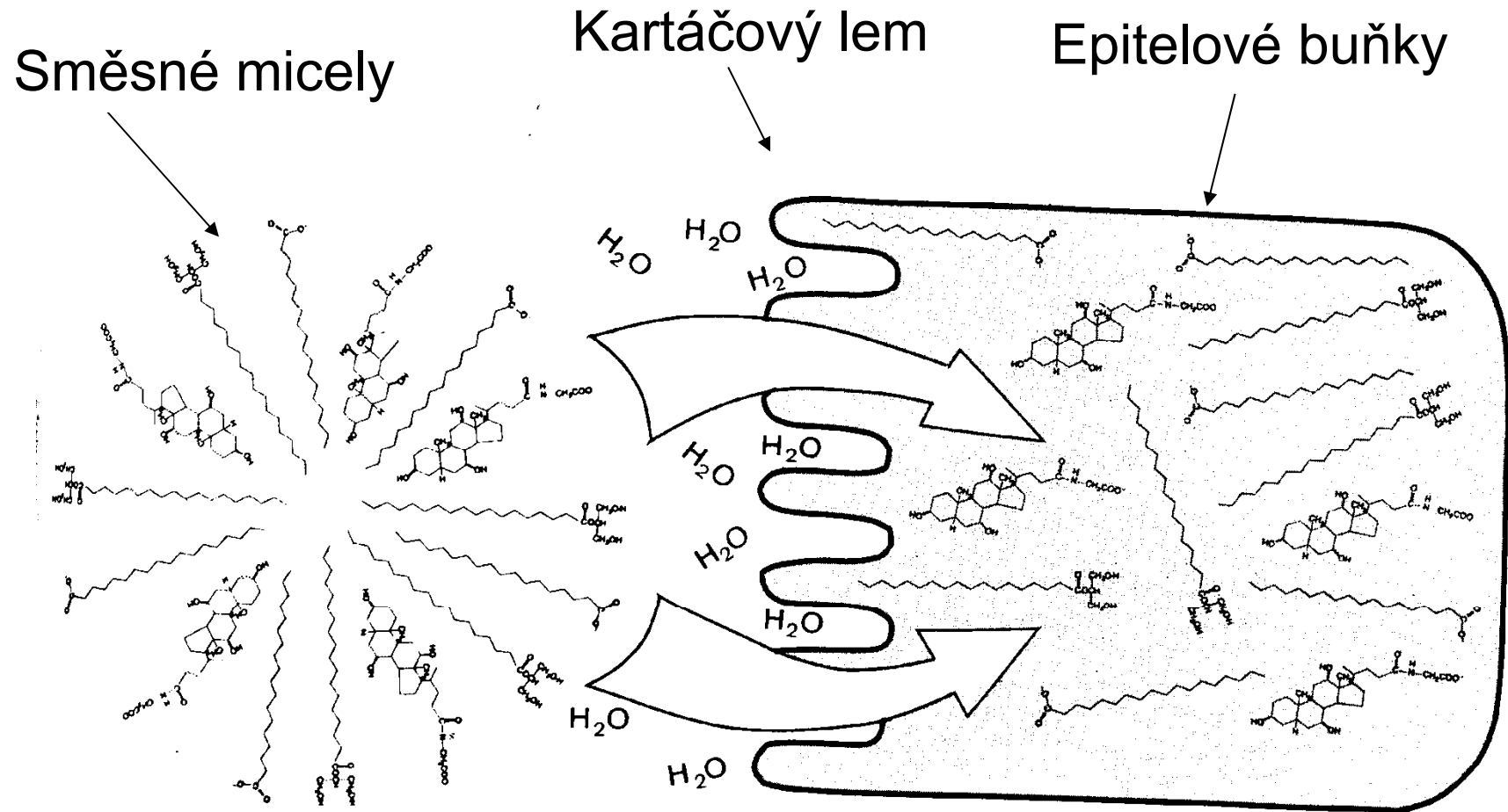
Emulgace lipidů

- je podmínkou účinného trávení hydrofobních lipidů
- umožnění přístupu enzymů

Emulgátory v tenkém střevě

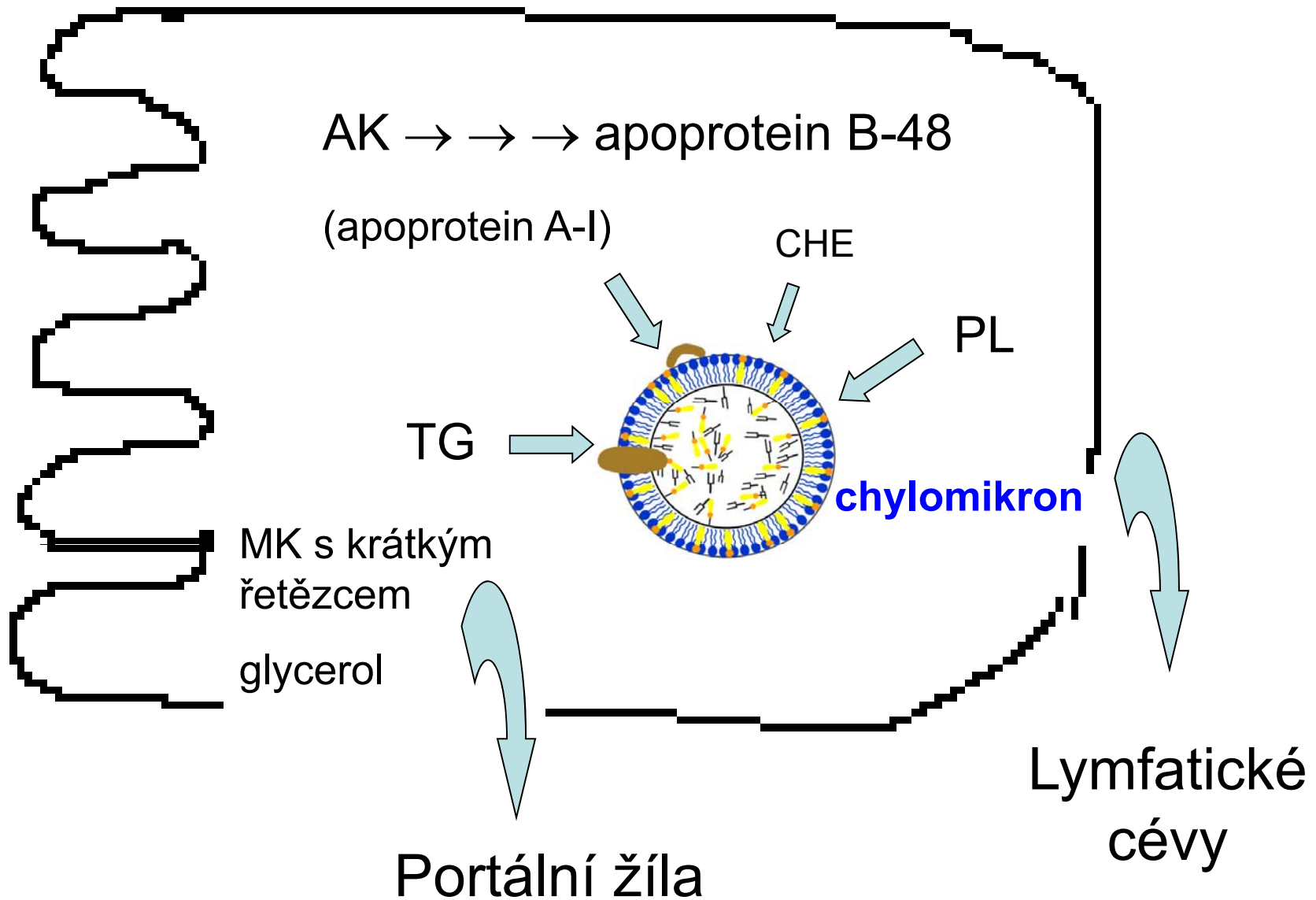
- soli žlučových kyselin
- fosfolipidy
- soli mastných kyselin

Resorpce lipidů buňkami střevní sliznice

MK do 10 C nevstupují do micel, jsou absorbovány přímo

Transport lipidů z buněk střevní sliznice

Transport volných MK v ECT

Uvolnění z TG v ECT
(CM, VLDL)

Uvolnění z TG v adipocytech

Lipoproteinová lipasa

Adipocytární lipasa

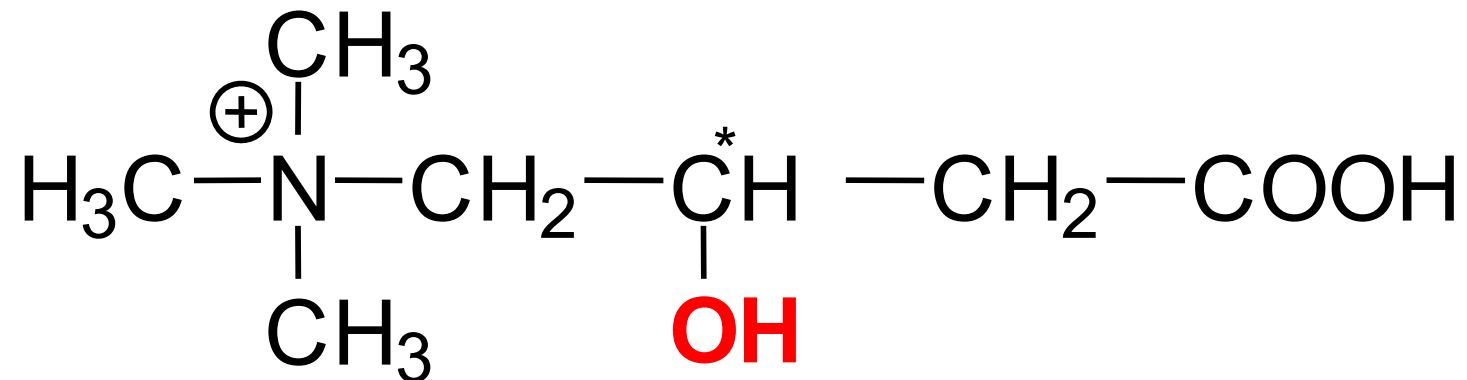
MK v krvi - vazba na albumin

(~ 1 mmol/l, poločas 2 min)

Transport MK v buňkách

- přes buněčnou membránu speciálními proteiny
- v cytoplazmě pomocí **FABP** (fatty acid binding protein)

Pro transport MK do mitochondrie je potřebný karnitin

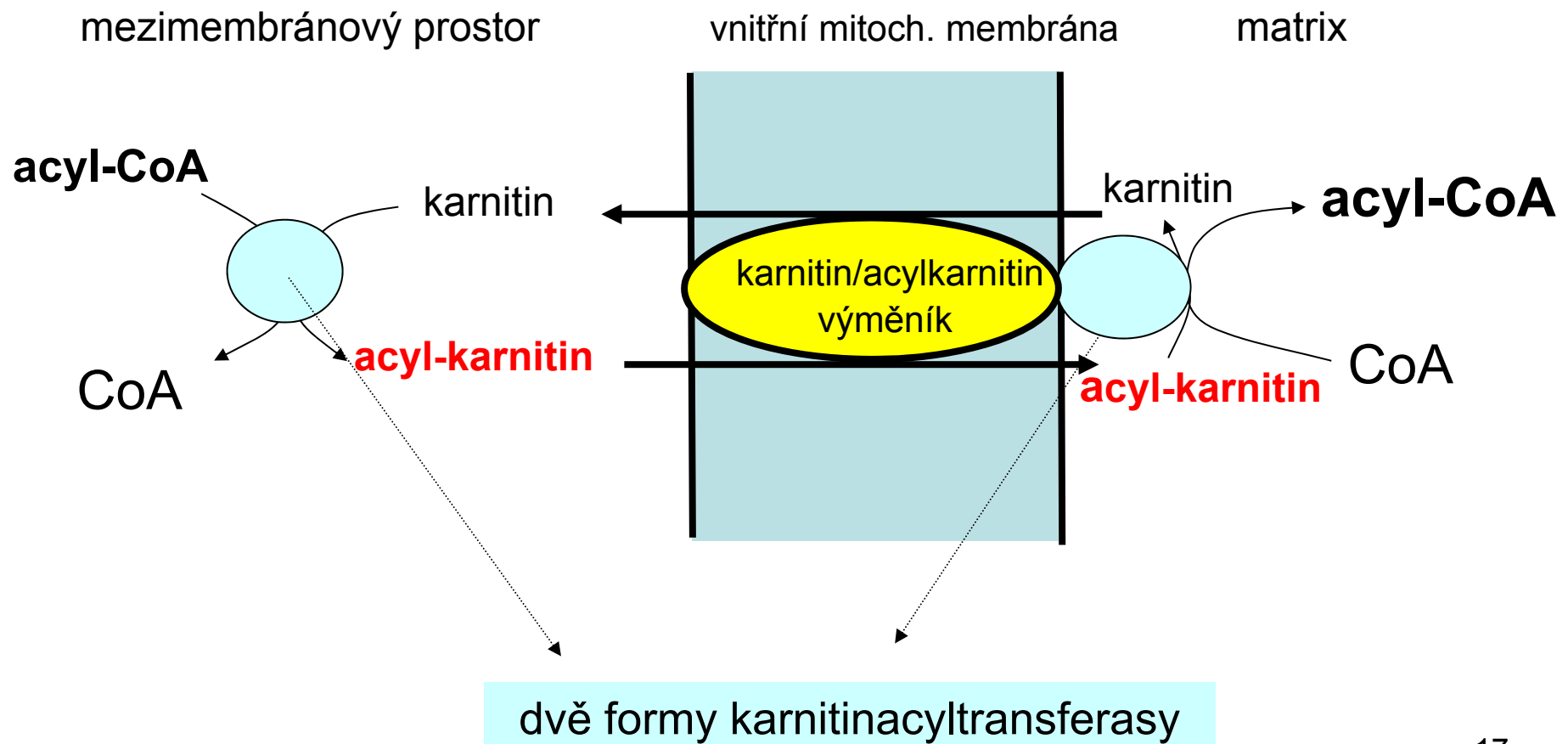

MK s krátkým řetězcem karnitin nevyžadují

Doplňěk stravy – zlepšení fyzického výkonu, zhubnutí

Transport mastné kyseliny do mitochondrie

β -Oxidace mastných kyselin

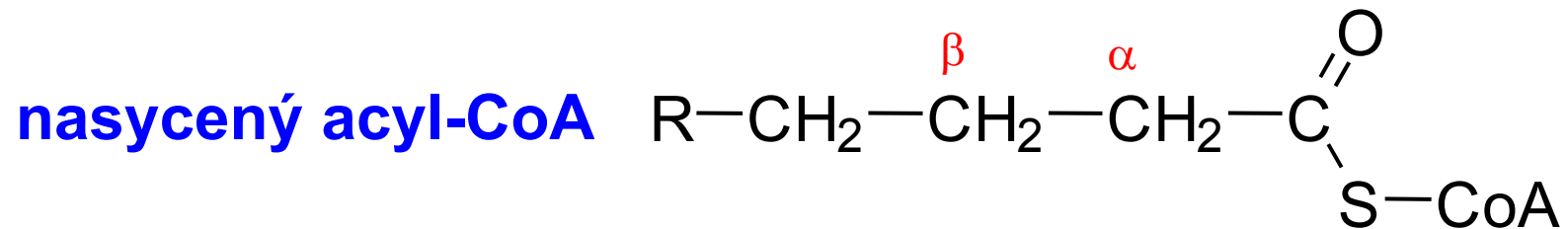
- Význam: získání energie
- Probíhá prakticky ve všech buňkách (ne v erc)
- Lokalizace: matrix mitochondrie
- Průběh: postupné odštěpování acetyl-CoA

β -Oxidace mastných kyselin

- hlavní cesta odbourání MK
- do reakce vstupuje acyl-CoA
- oxiduje se β -uhlík (C-3)
- obecný mechanismus – opakování čtyř reakcí:

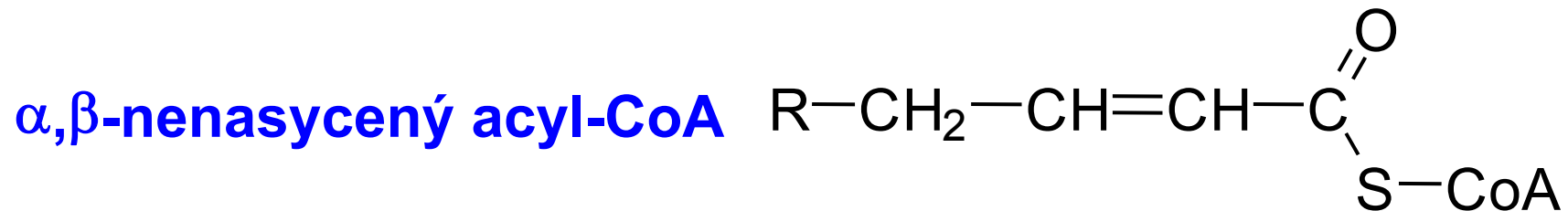
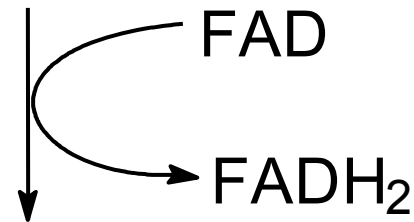
dehydrogenace → hydratace → dehydrogenace → odštěpení acetyl-CoA

(1) Dehydrogenace acylu

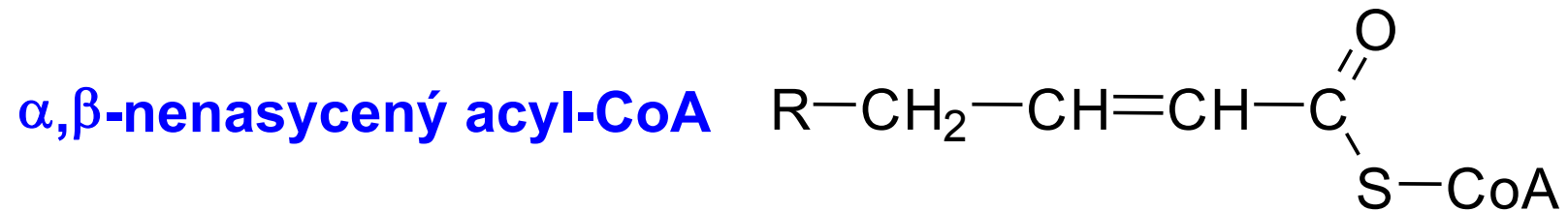

Vznik dvojné vazby v acyl-CoA

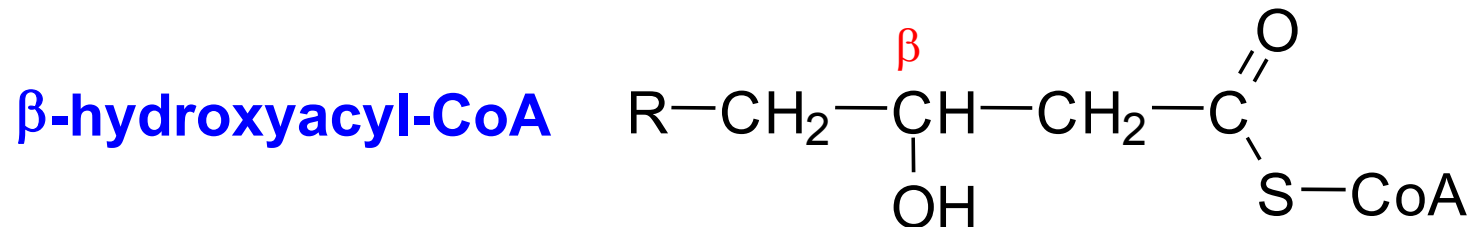
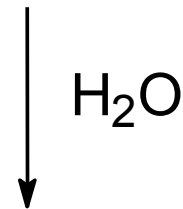
Vznik redukovaného kofaktoru FADH_2

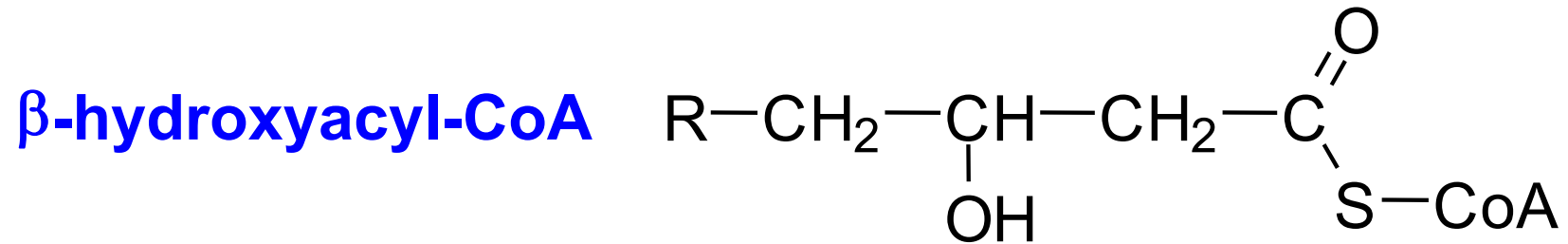
(2) Hydratace dvojné vazby

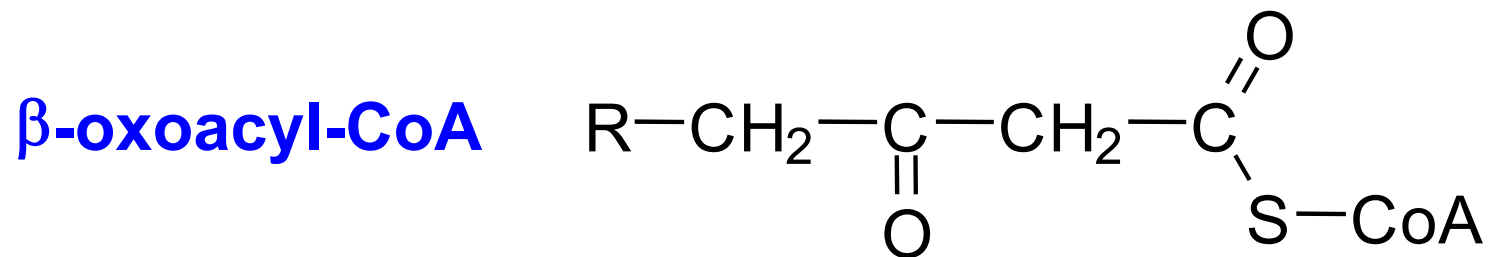
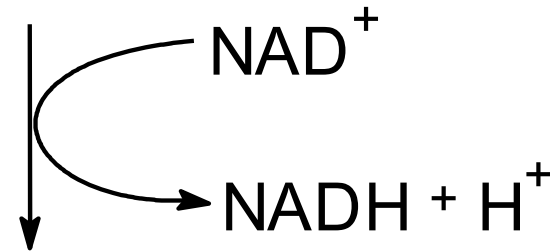
Vazba vody na dvojnou vazbu
Vznik hydroxylovaného acylu

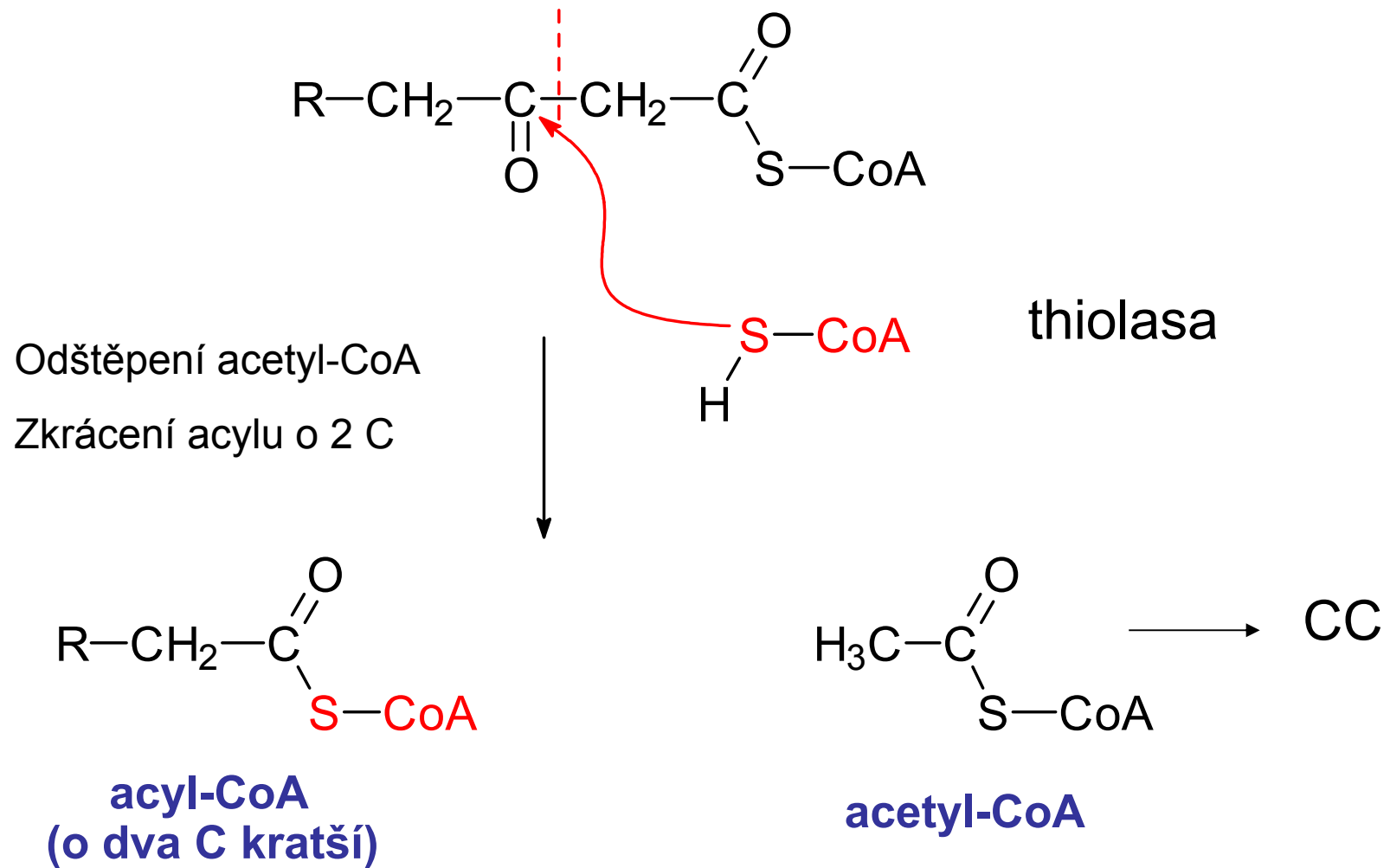
(3) Dehydrogenace hydroxyacylu

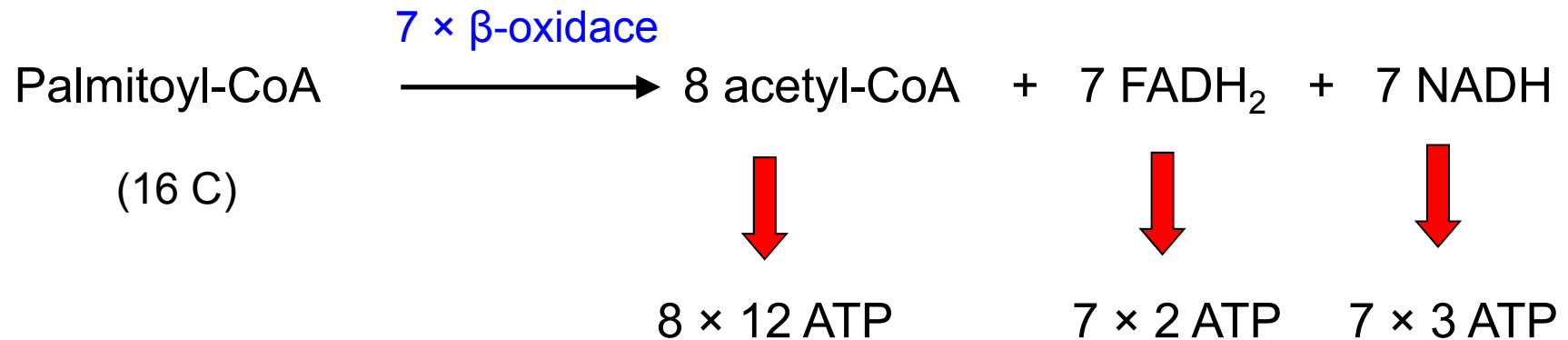
Oxidace hydroxyly na oxo-skupinu
Vznik redukovaného kofaktoru NADH

(4) Thiolytické odštěpení acetyl-CoA

Energetický výtěžek oxidace palmitoyl-CoA

Celkem 131 – 2 = 129 ATP / palmitát

2 ATP je potřeba na vznik palmitoyl-CoA

Srovnej

Glukosa → pyruvát/laktát

zisk 2 ATP

Glukosa → CO₂ + H₂O

zisk 36–38 ATP

β -oxidace MK je významným zdrojem energie

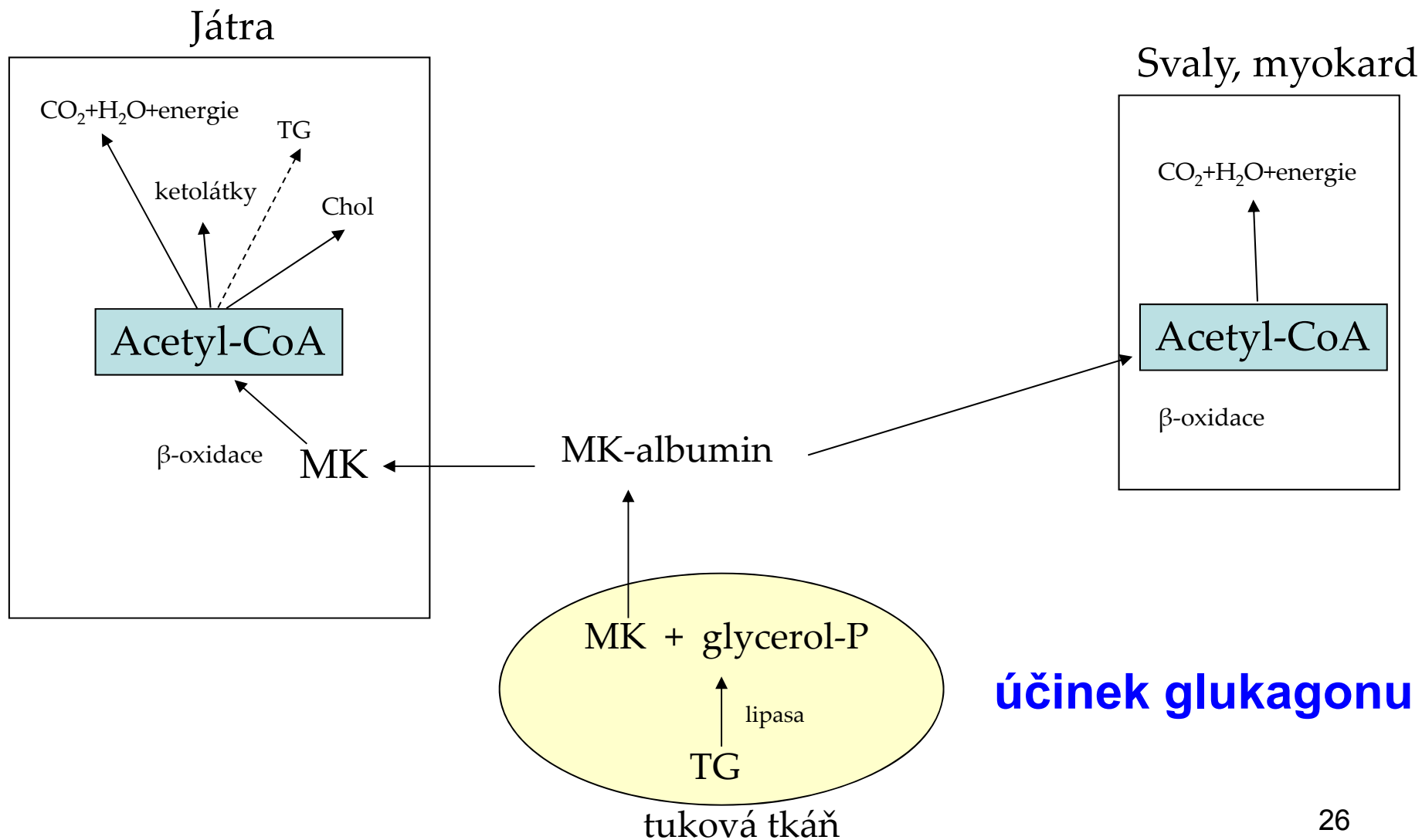
Kdy probíhá ?

Jestliže buňka potřebuje energii a nemá dost glukosy.

β -oxidace probíhá v postresorpční fázi a při hladovění

- zejména ve svalech, myokardu a v játrech

Lipidy v postresorpční fázi

Ketolátky (ketonové) látky

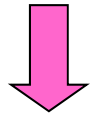
Acetacetát, 3-hydroxybutyrát - využitelné

aceton - odpadní produkt

- „rozpustné tuky“
- produkovány játry,
- využívány pouze extrahepatálními tkáněmi
- syntéza se zvyšuje při hladovění, diabetu
(poměr **glukagon/inzulin >>> 1**)

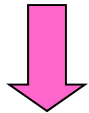
Příčiny vzniku ketoláték

Zvýšená mobilizace MK z tukové tkáně → transport do jater

zvýšená produkce acetyl-CoA (β -oxidací)

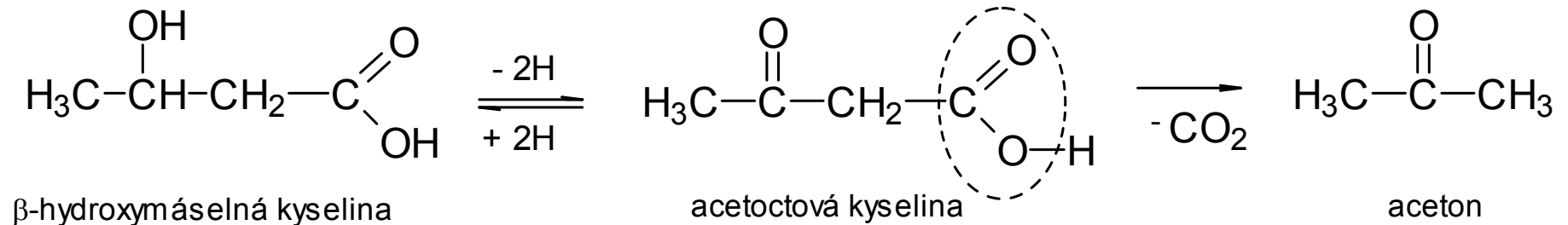
kapacita citrátového cyklu převyšena (resp. nedostatek oxalacetátu)

syntéza ketoláték

z jater vyloučeny do cirkulace

Vzájemný vztah ketoláték

Kyselina	pK _A
Acetoctová	3,5
β-Hydroxymáseľná	4,7

Dvě ketolátky jsou středně silné kyseliny

Jejich zvýšená produkce spojena s ketoacidózou ☹️

Syntéza mastných kyselin z acetyl-CoA

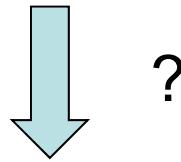
Kde probíhá:

- hlavně játra, limitovaně adipocyty, laktující mléčná žláza

~~(b.střevní sliznice)~~

Kdy probíhá ?

je-li dostatek acetyl-CoA,
který není třeba
metabolizovat na energii

po jídle, je-li dostatek glukosy, která
je odbourávána na acetyl-CoA

Syntéza mastných kyselin z acetyl-CoA

- probíhá v cytoplazmě buněk, je-li dostatek acetyl CoA
- zdroje acetyl-CoA:
  - glykolýza
  - odbourání proteinů (ketogenní AK)

acetyl-CoA → → → → → → → **palmitát (16 C)**

postupné prodlužování řetězce o 2 C

8 Acetyl-CoA + 14 NADPH + 7 ATP → palmitát

Elongace MK

endoplazmatické retikulum – malonyl-CoA,
NADPH

mitochondrie - zvrát β -oxidace

Desaturace

v ER hepatocytů

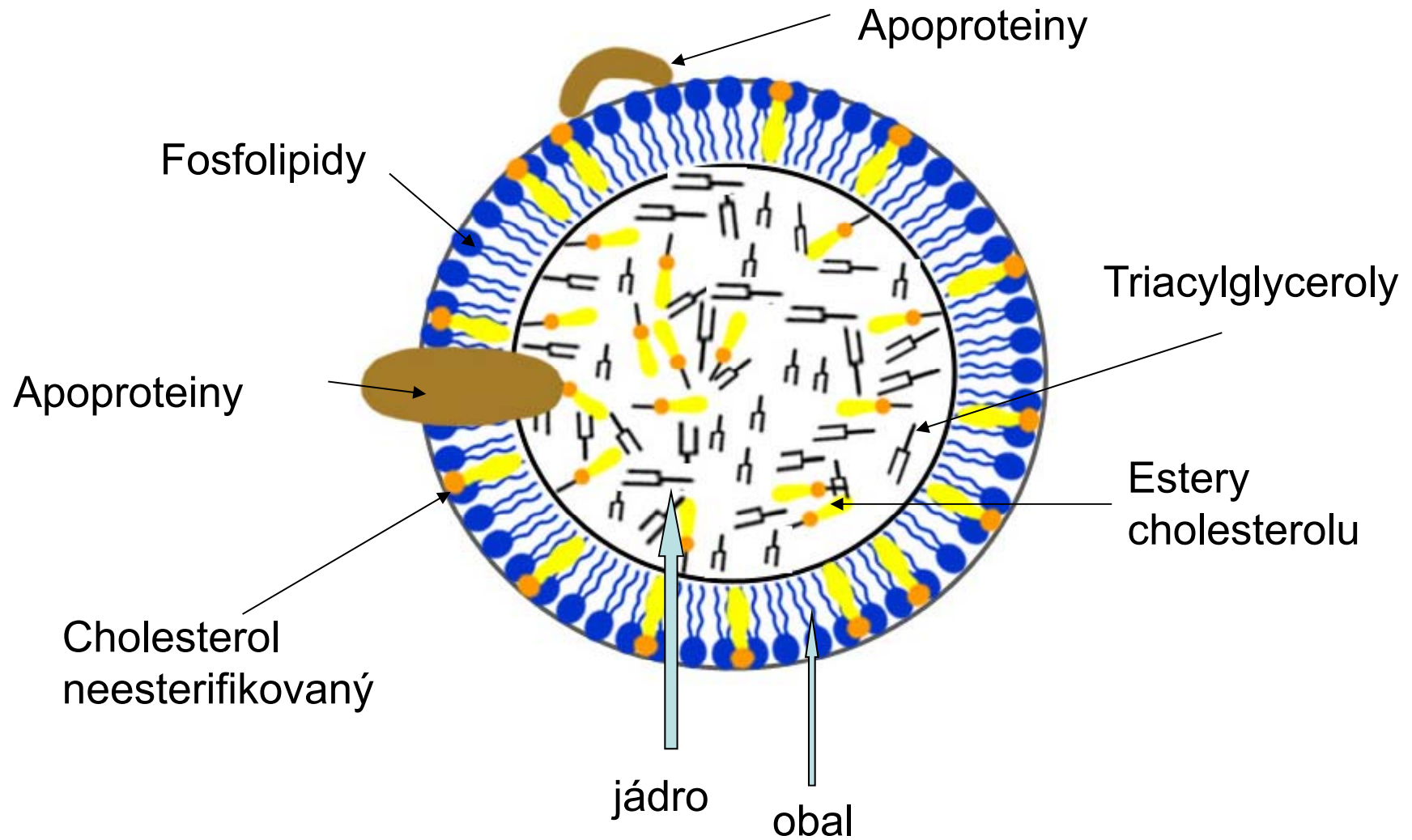
Δ^9 , Δ^6 , Δ^5 desaturasy (rostliny též Δ^{12} , Δ^{15} desaturasy)

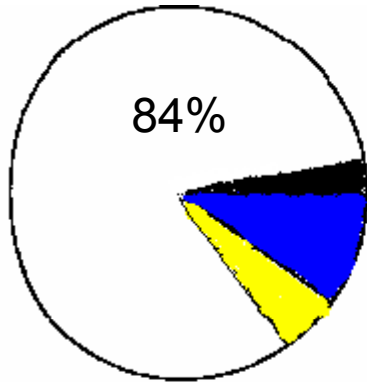
Polynenasycené MK

- Polynenasycené MK (n-3) a (n-6) jsou nezbytné pro výstavbu membrán
- Linolová (18:2, n-6) a linolenová (18:3, n-3) kyselina jsou pro člověka esenciální (chybí Δ^{12} , Δ^{15} desaturasy)
  - Zdrojem jsou rostlinné oleje a rybí tuk
- Arachidonová (20:4, n-6) a eikosapentaenová (20:5, n-3) kyselina jsou nezbytné pro syntézu ikosanoidů
- Deficit polynenasycených MK (n-3) a (n-6) u pokusných zvířat vyvolává poruchy permeability kůže, ztráty na váze, akumulace cholesterolu

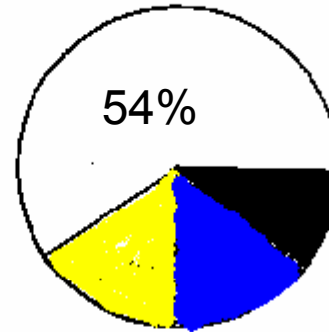
Obecná struktura lipoproteinu

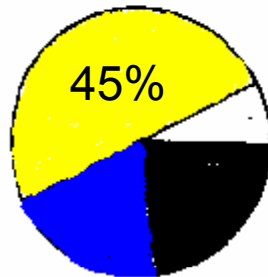
Typy lipoproteinů

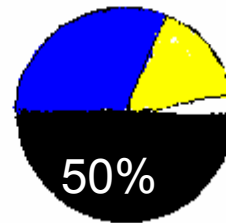
Chylomikron CM

VLDL

LDL

HDL

TG

PL

CH

Prot

Charakteristika lipoproteinů

Třída	Průměr (nm)	Poločas přeměny	Hlavní lipid
CM	100-1000	~5-15 min	TG
VLDL	30-90	~2h	TG
IDL	25-35	~2h	TG/CHE
LDL	20-75	~2-4 dny	CHE
HDL	5-12	~10 h	PL/CHE

Apoproteiny

- proteinová složka lipoproteinů
- funkce: aktivátory a inhibitory enzymů
              interakce s receptory
              strukturní
              (transportní)

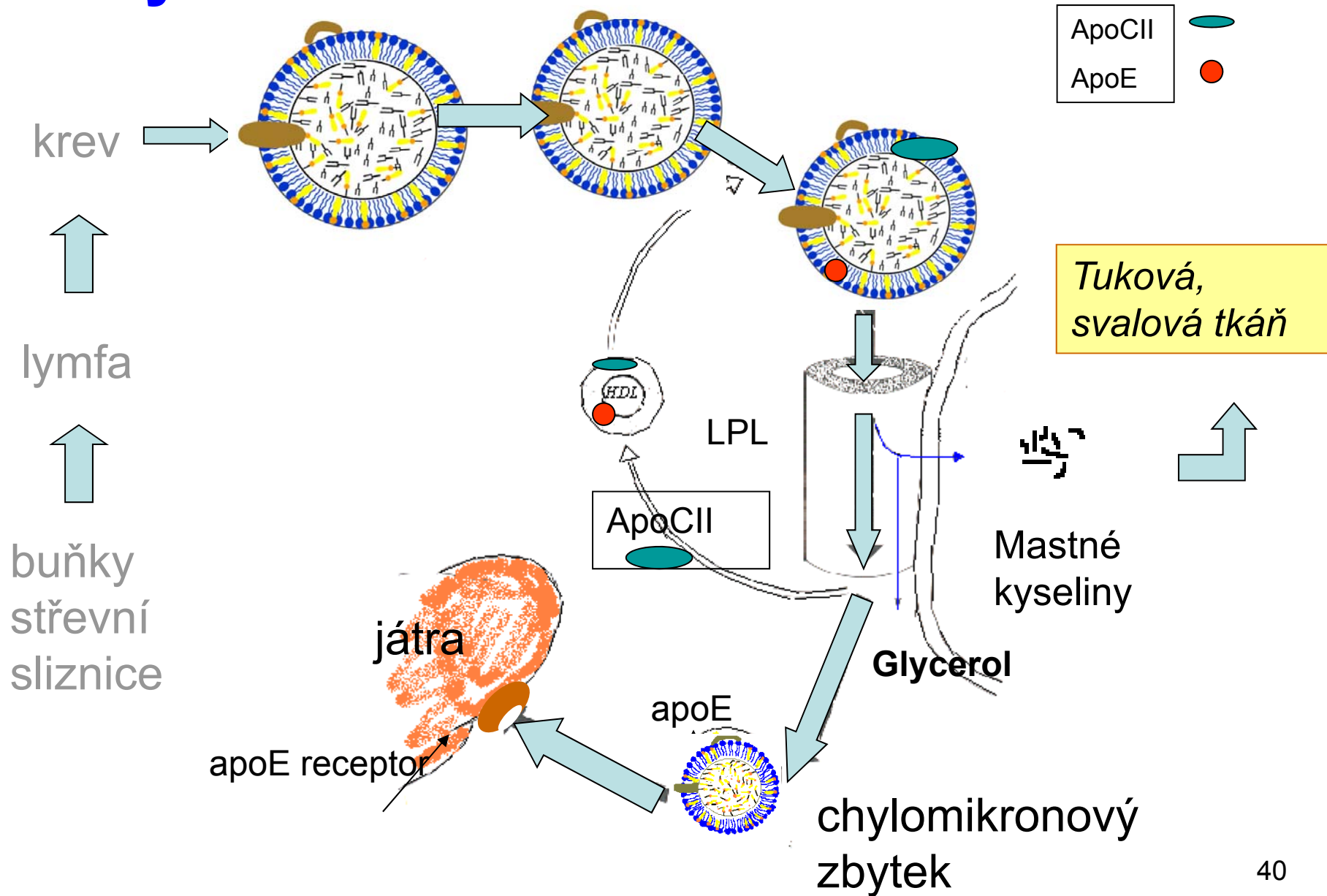
Metabolismus chylomikronů (CM)

- vznikají v absorpčních buňkách střevní sliznice
- **nesou TG, CH a lipofilní vitaminy přijaté potravou**
- obsahují apo-B 48, syntéza apoB-48 limituje tvorbu CM
- prostřednictvím lymfatických cév jsou transportovány do krve (hrudní dučej)

Jaký je osud chylomikronů v krvi ?

- do krve vstupují přes *ductus thoracicus* 1-2 h po zahájení jídla
- z HDL jsou na CM přenášeny apo E a apo C-II
- v krevních kapilárách na CM působí lipoproteinová lipasa (LPL)

Chylomikron v krvi

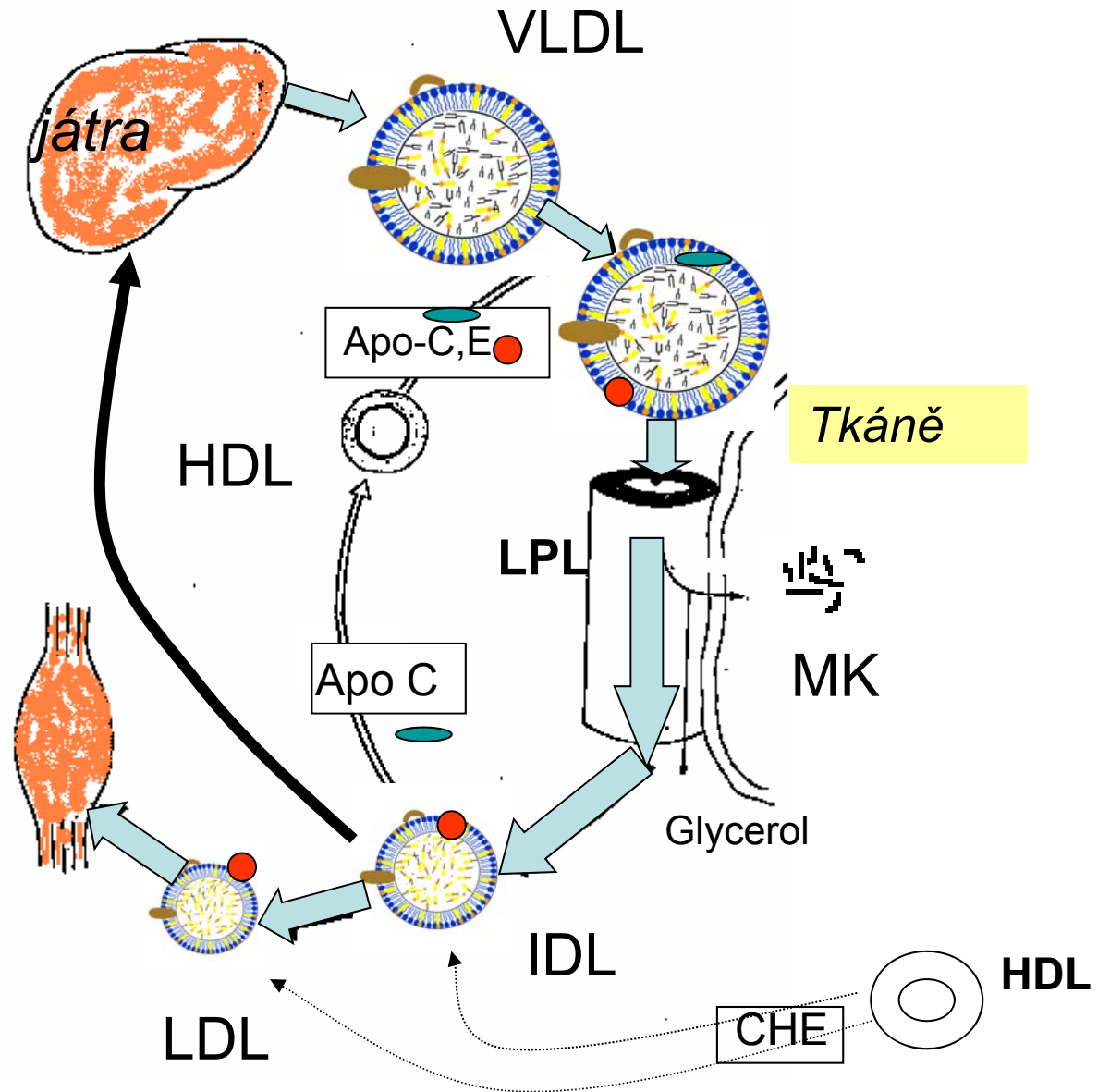

Metabolismus VLDL

- vznikají v hepatocytech
- **nesou CH převážně přijatý potravou**
- **nesou TG syntetizované v játrech**
- obsahují apo-B 100, malá množství Apo-A a Apo-C
- z HDL jsou na VLDL přenášeny apo E a apo CII
- v krevních kapilárách působí na VLDL LPL
- VLDL se postupně mění na IDL
- IDL jsou buď vychytány játry nebo přeměněny na LDL

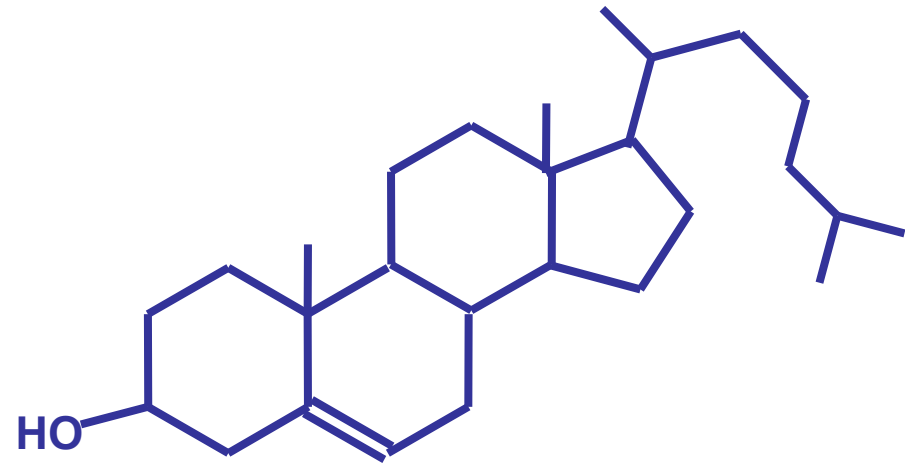
Přeměny VLDL-přehled

Role HDL v metabolismu

- **reverzní transport cholesterolu**
- HDL přejímají cholesterol z periferních tkání a zprostředkují jeho transport do jater
- **existuje několik typů HDL**
  - liší se velikostí, tvarem, obsahem lipidů a apoproteinů
  - mají i různé funkce
  - hlavní subfrakce dle denzity: HDL2, HDL3
- HDL podléhají v cirkulaci přeměnám (**remodelace HDL**)

Cholesterol

5-cholesten-3 β -ol

Význam

- nezbytná komponenta membrán
- zdroj pro syntézu žlučových kyselin, steroidů, vitamínu D₃

Zdroje

- příjem potravou (žloutek, živočišné tuky, tučné maso, tučné mléčné výrobky, majonéza)
- biosyntéza

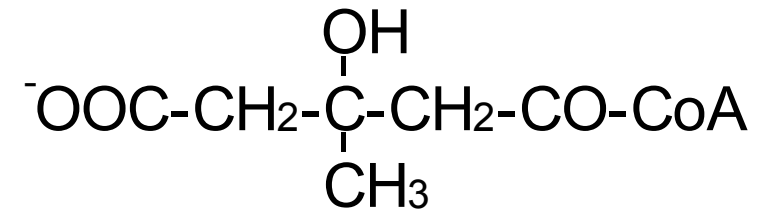
Biosyntéza cholesterolu

- kde v těle: obecně většina buněk, **hlavně játra**, kůra nadledvin, enterocyty, gonády....
- kde v buňce: cytoplazma, některé enzymy na povrchu ER
- z čeho: acetylCoA
- bilance syntézy: 18 acetylCoA, 36 **ATP**, 16 **NADPH**

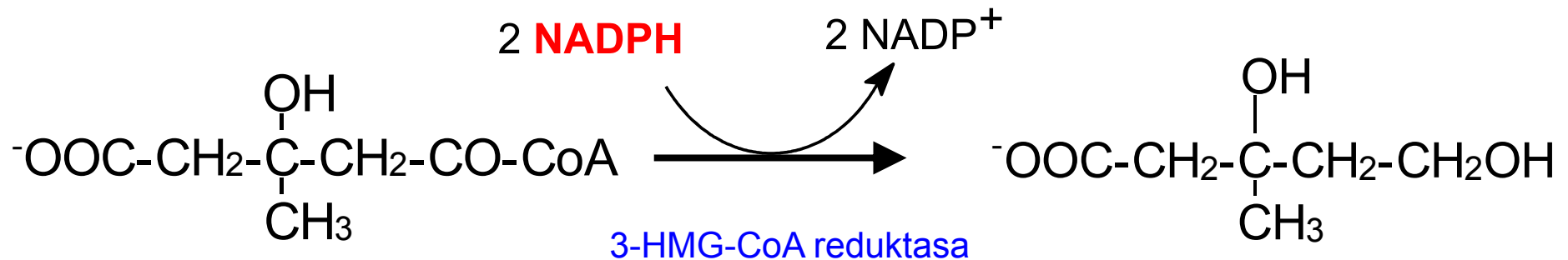
1. Fáze syntézy cholesterolu - syntéza 3-HMG-CoA

ER

3 Acetyl-CoA $\longrightarrow \longrightarrow \longrightarrow$ 3-Hydroxy-3-methyl- glutaryl-CoA

Syntéza mevalonátu určuje rychlost syntézy cholesterolu

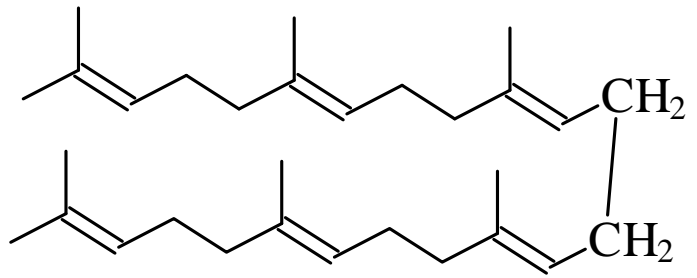
3-HMG-CoA

- membrána ER
- je vysoce regulován
- je cílem působení farmak
(kompetitivní inhibice statiny (např. lovastatin))

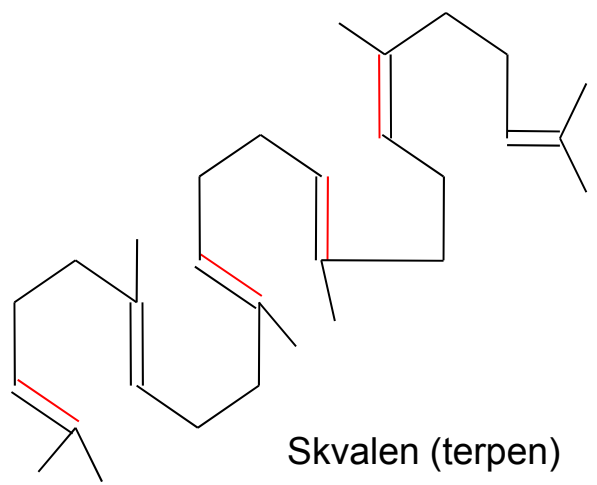
Mevalonát

Dokončení syntézy cholesterolu

Mevalonát

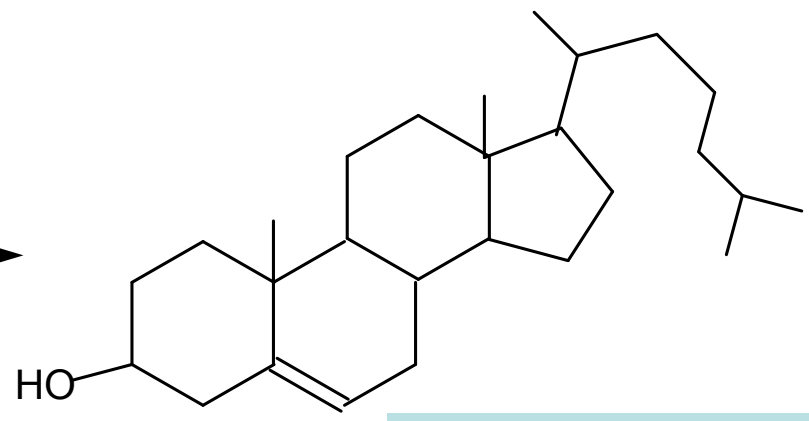
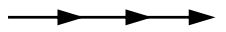

Skvalen (30 C)

Skvalen (terpen)

cyklizace

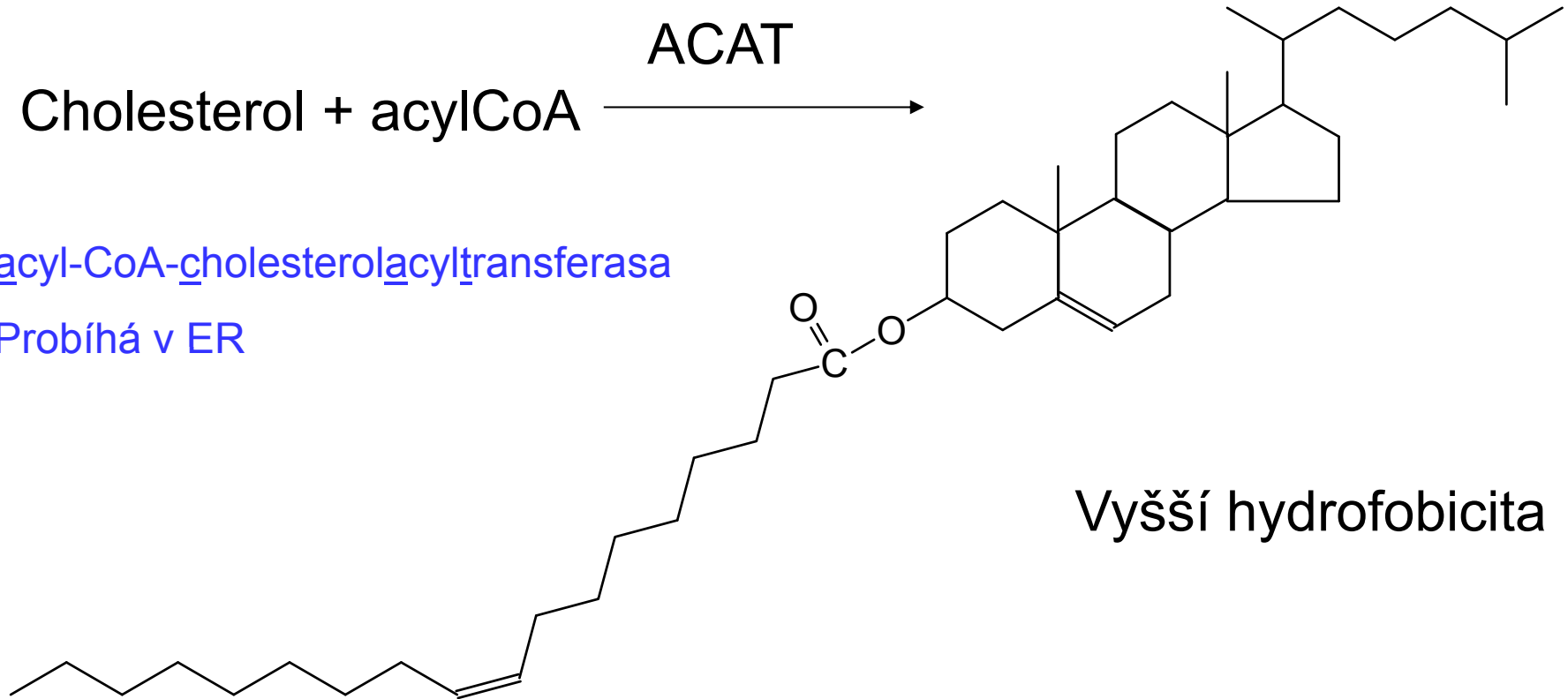
Cholesterol (27 C)

Esterifikace cholesterolu v buňce

acyl-CoA-cholesterolacyltransferasa
Probíhá v ER

Vyšší hydrofobicita

Nejčastěji linolová a linolenová kys.

Hladina cholesterolu v krvi

Doporučená hodnota < 5 mmol/l

Při nálezu > 5 mmol/l je třeba provést vyšetření metabolismu lipidů

LDL-cholesterol = zlý cholesterol

HDL-cholesterol = hodný cholesterol

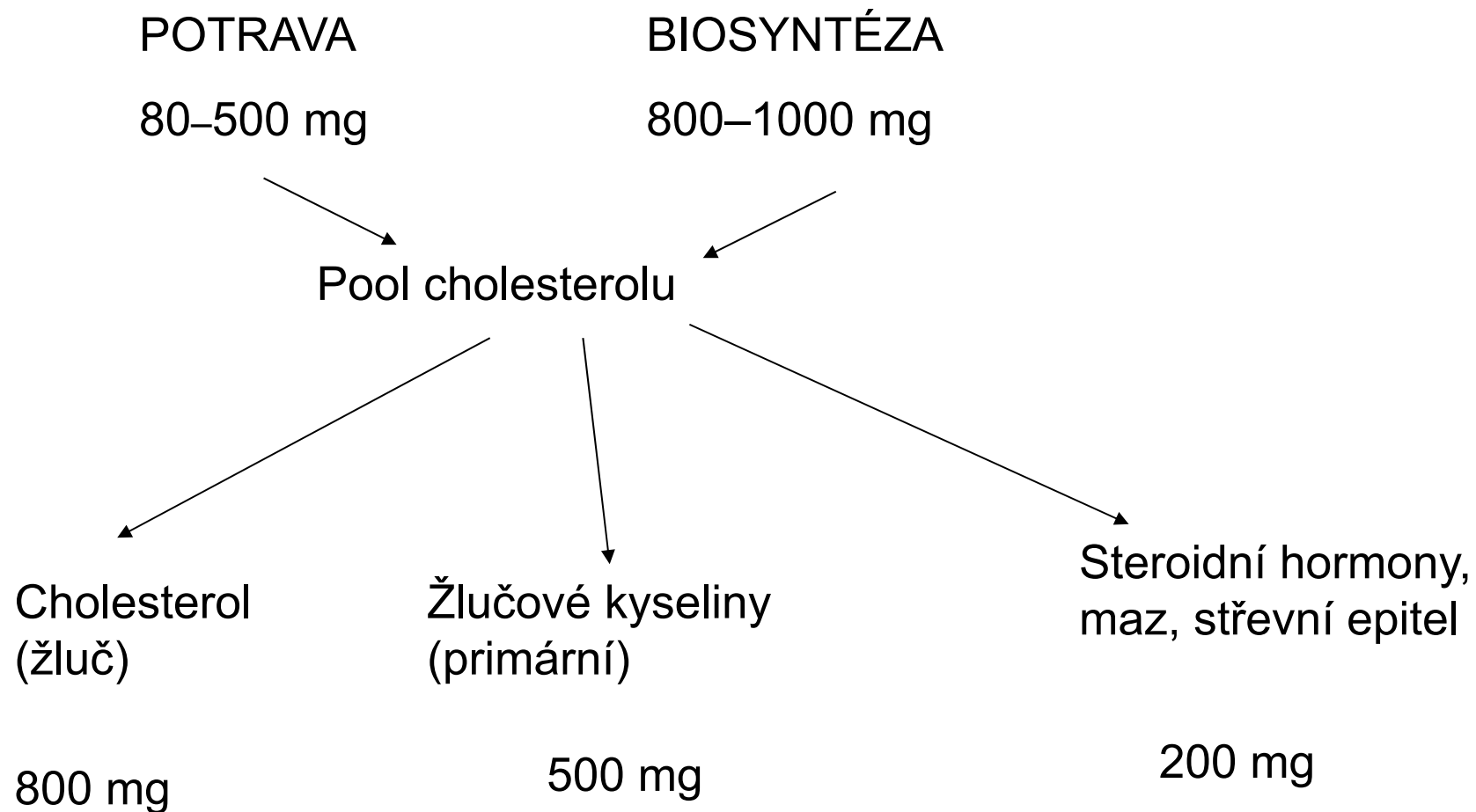
Při zjištění vyšší hladiny cholesterolu v krvi je sledováno jeho zastoupení v LDL a HDL frakci :

Vysoká hladina HDL cholesterolu – prognosticky příznivý faktor

„Odbourávání cholesterolu“

- cholesterol nemůže být v organismu odbourán na CO_2 a H_2O
- pouze játra jsou schopna eliminovat cholesterol
- jsou dvě cesty, jak organismus eliminuje cholesterol:
  - přeměna na žlučové kyseliny (~0,5 g/d) a jejich exkrece (~0,5 g/d)
  - vylučování cholesterolu žlučí a jeho exkrece (~0,8 g/den)
- nepatrný podíl cholesterolu je přeměňován na steroidní hormony
- malé množství cholesterolu se vylučuje kožním a ušním mazem, odloučeným střevním epitelem

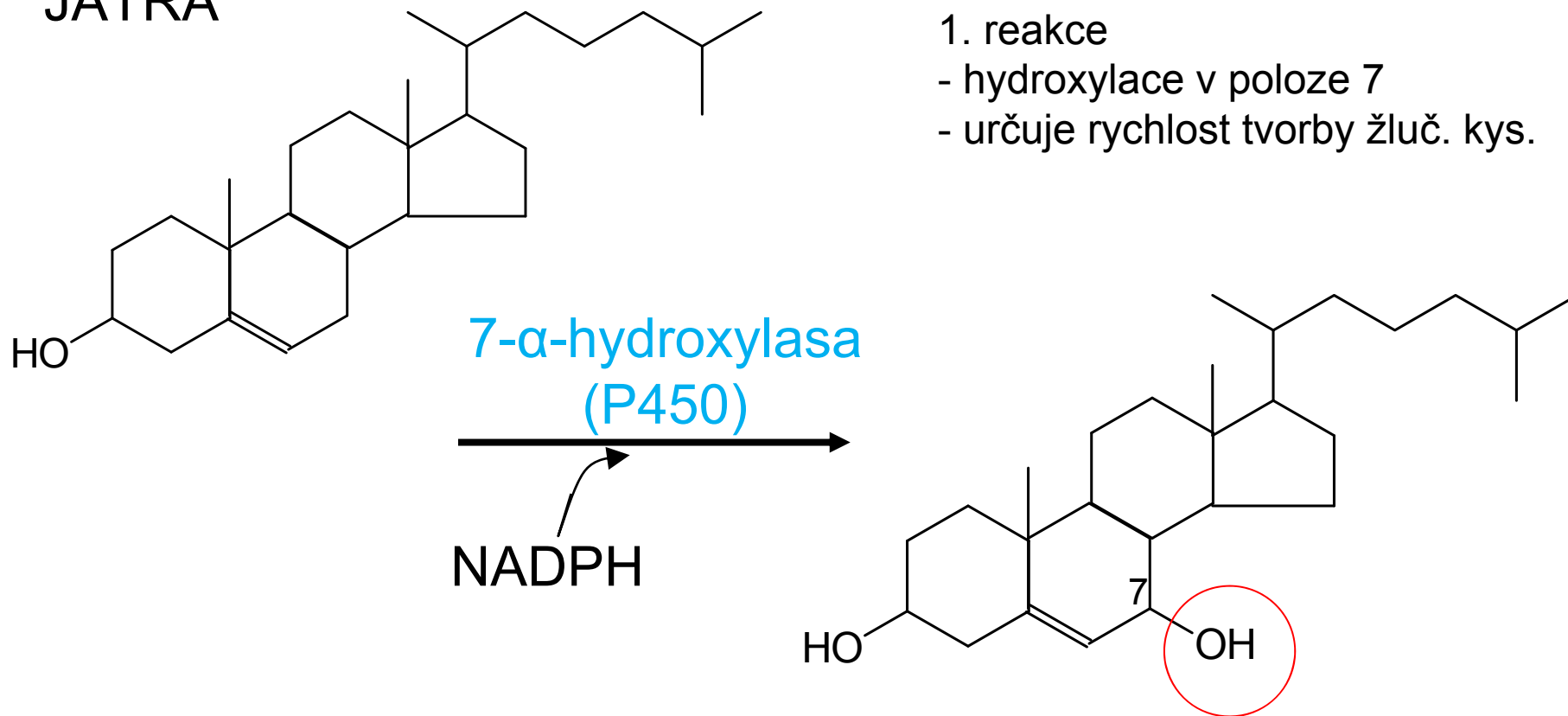
Bilance cholesterolu za 24 h

1000-1500 mg/den je vylučováno

Přeměna cholesterolu na žlučové kyseliny

JÁTRA

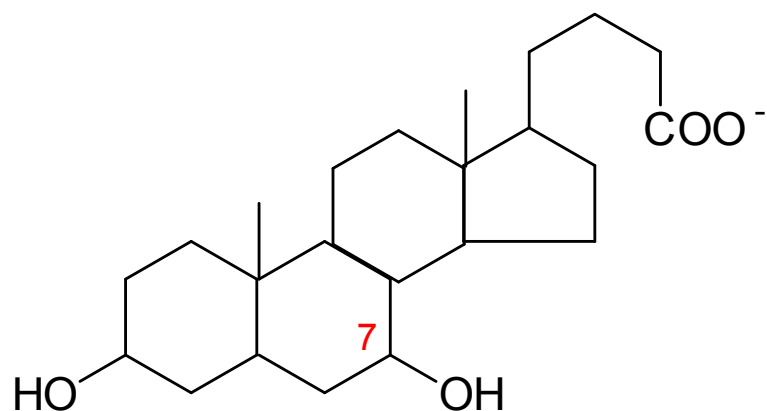
1. reakce

- hydroxylace v poloze 7
- určuje rychlost tvorby žluč. kys.

probíhá v ER

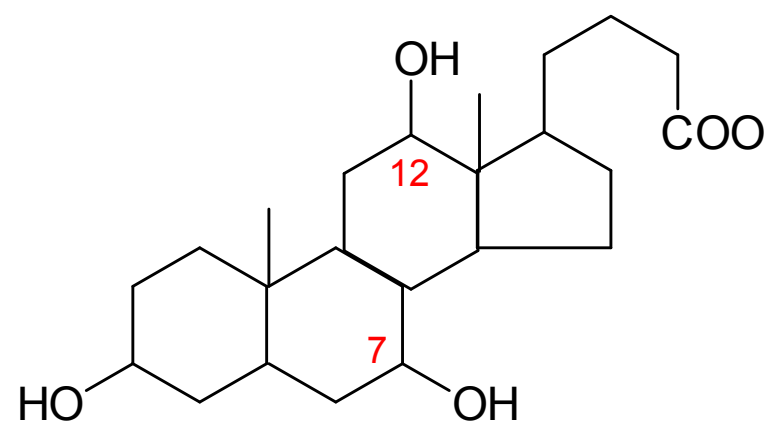
Primární žlučové kyseliny

24 C

chenodeoxycholát

$pK_A \approx 6$

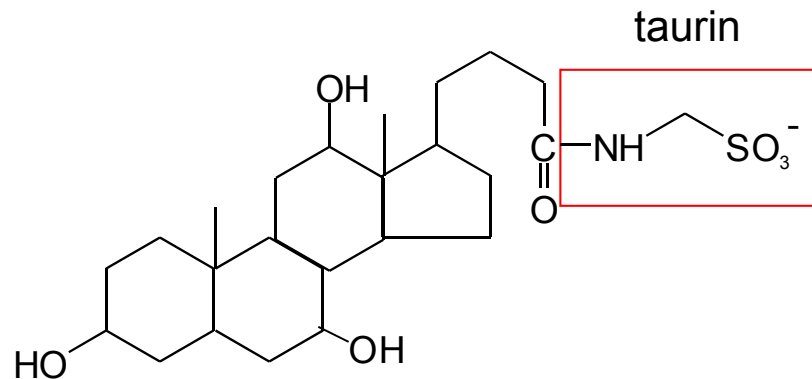

cholát

$pK_A \approx 6$

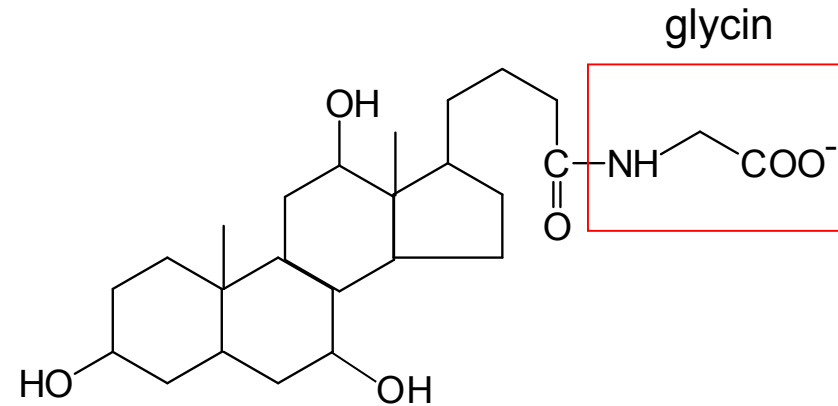
Velmi slabé kyseliny
Disociované z cca 90 %

Konjugované žlučové kyseliny

taurocholová

$pK_A \approx 2$

glykocholová

$pK_A \approx 4$

Konjugace snižuje hodnoty $pK_A \rightarrow$ zvyšuje disociaci kyselin

↑ detergenční účinnost